

بزهکاری سبز؛ جلوه‌ها و پاسخ‌های تقنینی – قضایی

دکتر اسداله کشاورز
قاضی دادگستری

تقدیم به

مافظان بی مافظ ممیط زیست

فهرست مطالب

پیش درآمد.....	۱۹
بند نخست: طرح موضوع.....	۱۹
بند دوم: مفهوم شناسی.....	۲۲
الف: مفهوم محیط زیست.....	۲۳
۱: تعریف محیط زیست.....	۲۴
۱-۱: تعریف لغوی.....	۲۴
۱-۲: تعریف اصطلاحی.....	۲۵
۲: طبیعت.....	۲۶
۳: بوم شناسی.....	۲۷
۴: زیست بوم.....	۲۷
۵: کره ی زمین.....	۲۸
ب: گونه های محیط زیست.....	۲۹
۱: محیط زیست طبیعی.....	۲۹
۲: محیط زیست مصنوعی.....	۳۰
پ: خسارت زیست محیطی.....	۳۱
بند سوم: پیشینه تاریخی.....	۳۴
الف: حفاظت از محیط زیست در جهان.....	۳۴
ب: حفاظت از محیط زیست در ایران.....	۳۷

۶ □ بزهکاری سبز؛ جلوه‌ها و پاسخ‌های تقنینی - قضایی

- بخش نخست - جرم انگاری در حوزه محیط‌زیست ۴۳
- فصل نخست: بنیان‌ها و منابع ۴۴
- مبحث نخست: بنیان‌های نظری ۴۴
- گفتار نخست: مبانی فلسفی ۴۴
- بند نخست: رویکرد طبیعت‌محور ۴۶
- بند دوم: رویکرد انسان‌محور ۴۷
- گفتار دوم: مبانی فقهی ۴۸
- بند نخست: قاعده لا ضرر ۴۸
- بند دوم: قاعده عدالت ۵۰
- بند سوم: قاعده من له الغنم ۵۱
- بند چهارم: قاعده اتلاف ۵۱
- گفتار سوم: مبانی جرم‌شناختی ۵۲
- بند نخست: جرائم زیست‌محیطی و بقای محیط‌زیست ۵۴
- بند دوم: جرائم زیست‌محیطی؛ سلامت و بقای انسان ۵۵
- مبحث دوم: منابع جرم‌انگاری در سطح فراملی ۵۷
- گفتار نخست: محیط‌زیست در عرصه بین‌الملل ۵۷
- بند نخست: اعلامیه استکهلم؛ رسمیت یافتن حقوق محیط‌زیست ۵۹
- بند دوم: معاهده ریو ۱۹۹۲؛ تلاش برای وضع و اعمال پاسخ کیفری ۶۰
- بند سوم: معاهدات چهارگانه ژنو؛ انهدام اموال در زمان وقوع جنگ ۶۰
- بند چهارم: کنوانسیون سائیتیس؛ عدم تهدید تجارت جهانی گونه‌های جانوران و گیاهان وحشی ۶۱
- بند پنجم: کنوانسیون بازل؛ الزام دول عضو به کاهش حجم نقل و انتقال برون‌مرزی مواد زائد زیان‌بخش ۶۱

فهرست مطالب □ ۷

- بند ششم: اساسنامه تشکیل دیوان کیفری بین‌المللی؛ آسیب شدید به محیط‌زیست
به‌عنوان جنایت جنگی ۶۲
- گفتار دوم: محیط‌زیست در عرصه منطقه‌ای ۶۳
- بند نخست: منشور آفریقایی حقوق بشر و ملت‌ها؛ حاکمیت و بهره‌مندی
از محیط‌زیست سالم ۶۳
- بند دوم: کنوانسیون باماکو؛ مجرمانه محسوب شدن واردات زباله‌های خطرناک ۶۴
- بند سوم: سمینار خط‌مشی اروپایی حفاظت از محیط‌زیست؛ نقش قوانین کیفری
زیست‌محیطی ۶۴
- بند چهارم: کنوانسیون استراسبورگ؛ حفاظت کیفری از محیط‌زیست ۶۵
-
- فصل دوم: جلوه‌های جرائم زیست‌محیطی ۶۷
- مبحث نخست: جرائم زیست‌محیطی به اعتبار موضوع رفتار ارتكابی ۶۸
- گفتار نخست: استفاده غیرمجاز و آلوده‌سازی آب، هوا، صدا و خاک ۶۹
- بند نخست: آلوده‌سازی و استفاده غیرمجاز از آب ۶۹
- الف: آلوده‌سازی آب ۷۰
- ب: استفاده غیرمجاز از آب ۷۴
- بند دوم: آلوده‌سازی هوا ۷۸
- الف: آلوده‌سازی‌های جزئی ۷۹
- ب: آلوده‌سازی‌های عمومی ۸۰
- پ: انباشتن و یا سوزاندن غیرمجاز انواع پسماندها و یا سوزاندن بقایای گیاهان
زراعی ۸۱
- بند سوم: آلودگی صوتی ۸۳
- بند چهارم: آلوده‌سازی و استفاده غیرمجاز از خاک ۸۵
- الف: آلوده‌سازی خاک ۸۶
- ب: استفاده غیرمجاز از خاک ۸۹

۸ □ بزهکاری سبز؛ جلوه‌ها و پاسخ‌های تقنینی - قضایی

- ۹۰: برداشت شن و ماسه از بستر رودخانه.....
- ۹۱: اکتشاف مواد معدنی بدون مجوز.....
- ۹۲: تغییر کاربری اراضی.....
- ۹۸: گفتار دوم: شکار و صید غیرمجاز جانوران.....
- ۱۰۰: بند نخست: شکار و صید جانوران وحشی عادی بدون پروانه.....
- ۱۰۳: بند دوم: شکار و صید در فصول و ساعات ممنوع مقرر.....
- بند سوم: زنده‌گیری، شکار، خرید و فروش، حمل و نگهداری و صدور پرنندگان شکاری.....
- ۱۰۵: بند چهارم: حمل، عرضه، فروش و صدور جانوران وحشی زنده یا کشته و اجزای آن‌ها.....
- بند پنجم: شکار و صید یا کشتار جانوران وحشی با استفاده از سموم و مواد منفجره و امثال آن.....
- ۱۰۸: بند ششم: شکار جانوران وحشی کمیاب و در معرض خطر انقراض.....
- بند هفتم: حیوان آزاری و اتلاف حیوانات اهلی حرام گوشت.....
- بند هشتم: شکار یا صید بدون مجوز حیوانات و جانوران وحشی حفاظت‌شده.....
- ۱۱۵: گفتار سوم: تخریب، آتش زدن و تصرف عدوانی جنگل‌ها و مراتع.....
- ۱۱۶: بند نخست: تصرف عدوانی جنگل و مراتع ملی.....
- بند دوم: تخریب جنگل.....
- بند سوم: تعلیف و چرای غیر مجاز.....
- ۱۲۵: بند چهارم: روشن کردن آتش در تنه درخت جنگلی و کت زدن.....
- بند پنجم: حمل چوب و هیزم حاصل از درختان جنگلی بدون پروانه در خارج از شهرها.....
- ۱۳۰: بند ششم: آتش زدن عمدی جنگل.....
- ۱۳۳: بند هفتم: آتش زدن نباتات داخل یا مجاور جنگل.....
- ۱۳۴: مبحث دوم: جرائم زیست‌محیطی به اعتبار محل ارتکاب جرم.....
- ۱۳۵:

فهرست مطالب □ ۹

گفتار نخست: جرائم ارتكابی در مناطق پارک ملی.....	۱۳۶
گفتار دوم: جرائم ارتكابی در مناطق آثار طبیعی ملی.....	۱۳۸
گفتار سوم: جرائم ارتكابی در پناهگاه های حیات وحش.....	۱۴۰
گفتار چهارم: جرائم ارتكابی در مناطق حفاظت شده.....	۱۴۲
گفتار پنجم: جرائم ارتكابی در مناطق شکار ممنوع.....	۱۴۵
گفتار ششم: جرائم ارتكابی در محدوده قرق اختصاصی.....	۱۴۸
گفتار هفتم: جرائم ارتكابی مشابه در مناطق چهارگانه سازمان حفاظت محیط زیست.....	۱۵۰
بند نخست: جرائم ارتكابی در مناطق حفاظت شده و پناهگاه های حیات وحش.....	۱۵۰
الف: جرائم علیه جانداران.....	۱۵۰
ب: جرائم علیه نباتات.....	۱۵۱
پ: جرائم علیه اموال.....	۱۵۳
بند دوم: جرائم علیه نباتات در پارک های ملی و آثار طبیعی ملی.....	۱۵۴
بند سوم: احراق عمدی و غیر عمدی در مناطق چهارگانه سازمان حفاظت محیط زیست.....	۱۵۵

بخش دوم - پاسخ دهی به جرائم سبز..... ۱۵۷

فصل نخست: پاسخ دهی در بستر رویکردهای کلان اجرایی، قضائی و تقنینی.....	۱۵۹
مبحث نخست: سیاست های بنیادین شکلی.....	۱۵۹
گفتار نخست: سیاست کیفری اجرایی.....	۱۵۹
بند نخست: سیاست ابلاغی مقام رهبری.....	۱۶۰
بند دوم: اقدامات قوه مجریه بر مبنای سیاست های ابلاغی برنامه های توسعه کشور.....	۱۶۲
گفتار دوم: سیاست کیفری قضائی.....	۱۶۸
بند نخست: فقدان سیاست منسجم قضائی.....	۱۷۰
الف: بخشنامه های شورای عالی قضائی (۱۳۵۹ - ۱۳۶۸).....	۱۷۱

۱۰ □ بزهکاری سبز؛ جلوه‌ها و پاسخ‌های تقنینی - قضایی

- ۱- تعیین تکلیف سریع راجع به کشتارهای غیر مجاز و قاچاق گوشت..... ۱۷۱
- ۲- تاکید بر برخورد قاطع و بازدارنده با متجاوزان به مراتع و جنگل‌ها..... ۱۷۲
- ۳- تعیین تکلیف سریع به جرائم موضوع قانون توزیع عادلانه آب..... ۱۷۳
- ۴- حفظ انفال و منابع طبیعی و برخورد قاطع با متجاوزان..... ۱۷۴
- ۵- تعیین مجازات مناسب و تذکر جدی به قضات مسامحه گر..... ۱۷۵
- ب: بخشنامه‌های قوه قضائیه (۱۳۶۸-۱۳۷۸)..... ۱۷۷
- ۱: صدور دستورات لازم جهت حفظ تندرستی و پیشگیری از شیوع بیماری‌های دامی..... ۱۷۸
- ۲: بخشنامه‌های صادره به درخواست وزیر یا رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست..... ۱۷۹
- ۲-۱: استفاده از نظریه کارشناسان وزارت نیرو در انسداد چاه‌های غیر مجاز ۱۷۹
- ۲-۲: توجه به قوانین و مقررات در صدور رأی مربوط به تبدیل و تغییر کاربری..... ۱۸۱
- ۲-۳: لزوم ارجاع تشخیص اراضی کشاورزی و باغ‌ها به کارشناسان وزارت کشاورزی..... ۱۸۱
- ۲-۴: اجرای دقیق قوانین مربوط به محیط‌زیست..... ۱۸۲
- ۲-۵: همکاری قضات با مسئولین بهداشت برای کنترل مواد غذایی و بهداشتی..... ۱۸۳
- ۲-۶: تاکید بر اجرای بخشنامه شورای عالی قضایی در مورد تسریع به دعاوی آب و برق..... ۱۸۴
- ۲-۷: تعیین شعبی برای رسیدگی به تخلفات کارگاه‌ها و مراکز تولیدی..... ۱۸۵
- ۳: تاکید بر رسیدگی سریع به پرونده‌های اراضی ملی و منابع طبیعی و تخصیص شعب خاص..... ۱۸۶
- بند دوم: طراحی سیاست ابتدائی قضائی در حوزه جرائم سبز (۱۳۷۸ - ۱۳۸۸)..... ۱۸۸
- الف: جلب توجه مقامات قضائی به شکایات نمایندگان قانونی وزارت نیرو..... ۱۸۸

فهرست مطالب □ ۱۱

ب: رعایت نکات قانونی لازم در رسیدگی به پرونده‌های اراضی ملی و منابع طبیعی.....	۱۹۰
پ: بخشنامه‌های مربوط به رسیدگی خارج از نوبت و تشکیل شعب خاص.....	۱۹۱
۱: متوقف نمودن اعمال متجاوزان به انفال و ثروت‌های عمومی.....	۱۹۱
۲: تصرف و تجاوز به اراضی موات و دولتی.....	۱۹۲
۳: اختصاص شعبی از محاکم جهت رسیدگی به پرونده‌های زیست‌محیطی.....	۱۹۳
ت: تجویز اعلام جرم توسط ضابطان.....	۱۹۴
ث: برخورد قاطع با متصرفان اراضی جنگلی و کشاورزی.....	۱۹۵
ج: تشکیل شورای پیشگیری از تخریب و تصرف اراضی ملی و منابع طبیعی.....	۱۹۷
بند سوم: ناتوانی از تنظیم سیاست قضائی منسجم (۱۳۸۸ - ۱۳۹۷).....	۱۹۹
الف: بخشنامه رئیس قوه قضائیه.....	۲۰۰
ب: بخشنامه‌های دادستان کل کشور.....	۲۰۲
۱: تأکید بر اعمال وظایف و اختیارات قانونی مقامات قضائی در تعقیب و مجازات جرائم زیست‌محیطی.....	۲۰۲
۲: نقش دادستان‌های هم‌جوار در مناطق مشترک چهارگانه سازمان.....	۲۰۵
۳: تکالیف قضات دادرسی در احکام قطعی و خلاف بین موازین شرعی و قانونی زیست‌محیطی.....	۲۰۶
۴: الزام به تشکیل شعب تخصصی به جرائم زیست‌محیطی در دادرسیها.....	۲۰۷
مبحث دوم: پاسخ‌های ماهوی.....	۲۰۹
گفتار نخست: گونه شناسی پاسخ‌ها و ارزیابی آنها.....	۲۱۰
بند نخست: کیفرهای بدنی.....	۲۱۰
الف: سلب حیات.....	۲۱۰
ب: شلاق.....	۲۱۱
بند دوم: کیفرهای سالب و محدودکننده آزادی.....	۲۱۴
الف: کیفرهای سالب آزادی.....	۲۱۴

۱۲ □ بزهکاری سبز؛ جلوه‌ها و پاسخ‌های تقنینی - قضایی

- ۱: حبس به‌عنوان پاسخ کیفری واحد ۲۱۵
- ۲: حبس توأم با سایر پاسخ‌های کیفری ۲۱۶
- ب: کیفری‌های محدودکننده آزادی ۲۲۲
- بند سوم: کیفرهای مالی و اقدامات تأمینی ۲۲۴
- الف: جزای نقدی ۲۲۴
- ب: مصادره ۲۳۱
- پ: قلع و قمع ۲۳۴
- ت: توقیف خودرو ۲۳۷
- ث: تعطیلی موقت ۲۳۸
- ج: ضبط اموال و تجهیزات ۲۳۸
- گفتار دوم: ارزیابی کارکردهای احکام صادره کیفری ۲۴۱
- بند نخست: کارکرد توان‌گیری کیفر ۲۴۳
- بند دوم: کارکرد ارعاب انگیزی کیفر ۲۴۵
- بند سوم: کارکرد اصلاح و بازسازی ۲۵۰
- فصل دوم: پاسخ‌دهی در بستر اقدامات مراجع قضائی و غیرقضائی ۲۵۷**
- مبحث نخست: مراجع قضائی ذیصلاح ۲۵۷
- گفتار نخست: چگونگی شروع به تعقیب ۲۵۷
- بند نخست: شکایت شاکی ۲۵۸
- بند دوم: اعلام ۲۶۱
- الف: اعلام و اخبار مقامات رسمی ۲۶۲
- ب: اعلام سازمان‌های مردم‌نهاد ۲۶۳
- بند سوم: اطلاع دادستان ۲۶۵
- الف: آموزش و نظارت بر ضابطان محیط‌زیست ۲۶۶
- ب: امور مربوط به حقوق عامه و دعاوی راجع به دولت ۲۶۶

فهرست مطالب □ ۱۳

پ: پیشگیری از وقوع جرم زیست‌محیطی.....	۲۶۸
گفتار دوم: چگونگی رسیدگی کیفری.....	۲۷۱
بند نخست: مراجع قضائی؛ صلاحیت تخصصی و رویه قضائی در معنای عام.....	۲۷۲
الف: صلاحیت موضوعی.....	۲۷۲
۱: شورای حل اختلاف.....	۲۷۲
۲: دادسرا.....	۲۷۷
۳: دادگاه کیفری.....	۲۸۴
۳-۱: دادگاه کیفری دو.....	۲۸۴
۳-۲: دادگاه انقلاب.....	۲۹۲
۳-۳: دادگاه تجدیدنظر.....	۲۹۶
ب: صلاحیت تخصصی مقامات قضائی.....	۲۹۹
بند دوم: مراجع قضائی؛ نظارت عالی و رویه قضائی در معنای خاص.....	۳۰۱
الف: طرق عادی.....	۳۰۲
ب: طرق فوق‌العاده.....	۳۰۲
۱: بزه تغییر کاربری.....	۳۰۴
۲: بزه تصرف عدوانی اراضی ملی و منابع طبیعی.....	۳۰۷
۳: قطع درخت غیرمثمر.....	۳۱۰
پ: ایجاد رویه قضائی واحد.....	۳۱۴
۱: شرط تعقیب کیفری متجاوزان به منابع ملی.....	۳۱۵
۲: قطع درخت مشترک توسط یکی از شرکا.....	۳۱۸
۳: ضبط یا رد وسایل صید و شکار.....	۳۱۹
۴: نافی نبودن مالکیت دولت به جهت عدم صدور سند مالکیت.....	۳۲۱
۵: تعدد مادی بودن جرم تخریب به‌منظور تصرف و قطع درختان.....	۳۲۴
۶: قلع‌وقمع بنای غیرمجاز.....	۳۲۵

۱۴ □ بزهکاری سبز؛ جلوه‌ها و پاسخ‌های تقنینی - قضایی

- ۷: ممنوعیت تغییر غیرمجاز کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها به منظور سکونت..... ۳۲۷
- ۸: قانون حاکم در زمان وقوع تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها..... ۳۳۰
- ۹: احداث دامداری و سایر موارد مذکور در آن در روستاها..... ۳۳۳
- مبحث دوم: مراجع غیر قضائی..... ۳۳۵
- گفتار نخست: مراجع غیر قضائی متشکل از مقامات قضائی و غیر قضائی..... ۳۳۷
- بند نخست: کمیسیون رسیدگی به امور آب‌های زیرزمینی..... ۳۳۷
- بند دوم: کمیسیون موضوع تبصره ۲ بند ۳ ماده ۹۹ قانون شهرداری..... ۳۴۱
- گفتار دوم: مراجع غیر قضائی متشکل از مقامات غیر قضائی..... ۳۴۲
- بند نخست: سازمان حفاظت محیط‌زیست..... ۳۴۲
- الف: ضبط و یا عودت گونه‌های جانوری در معرض خطر انقراض..... ۳۴۳
- ب: جلوگیری از فعالیت مراکز مولد آلودگی، انتقال و جریمه نقدی آن‌ها..... ۳۴۳
- پ: جلوگیری از فعالیت یا بهره‌برداری از منابع آلوده‌کننده آب..... ۳۴۵
- ت: اخطار جهت توقف و رفع آلودگی ناشی از پسماند..... ۳۴۵
- بند دوم: سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور..... ۳۴۶
- الف: رفع تجاوز از اراضی مستحدث و ساحلی دولتی..... ۳۴۶
- ب: رفع تجاوز از اراضی ملی..... ۳۴۷
- بند سوم: سازمان جهاد کشاورزی..... ۳۴۸
- الف: جلوگیری از تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها..... ۳۴۹
- ب: توقف عملیات اجرایی..... ۳۵۱
- پ: قلع و قمع بنا و مستحدثات..... ۳۵۱
- بند چهارم: ستاد موضوع تبصره یک ماده ۱۲ قانون هوای پاک..... ۳۵۲
- بند پنجم: کمیسیون موضوع تبصره ۲ ماده ۱ قانون هوای پاک..... ۳۵۲
- بند ششم: سازمان انرژی اتمی ایران..... ۳۵۳
- بند هفتم: وزارت نیرو..... ۳۵۴

فهرست مطالب □ ۱۵

۳۵۴.....	الف: رفع تجاوز از تأسیسات آب.....
۳۵۶.....	ب: حفاظت از بستر و حریم منابع آب جاری.....
۳۵۷.....	بند هشتم: شهرداری و کمیسیون موضوع بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداری.....
۳۶۰.....	بند نهم: کمیته حفاظت از آب آشامیدنی.....
.....	بند دهم: کمیسیون موضوع ماده ۷ آئین‌نامه اجرایی قانون حفظ و گسترش فضای سبز.....
۳۶۰.....
۳۶۲.....	بند یازدهم: سازمان تعزیرات حکومتی.....
۳۶۳.....	بند دوازدهم: نیروی انتظامی.....
۳۶۷.....	سخن پایانی.....
۳۸۱.....	فهرست منابع و مآخذ.....
۳۸۱.....	الف: منابع پارسی.....
۳۸۱.....	۱- الف: کتاب‌ها.....
۳۸۹.....	۲- الف: فرهنگ‌نامه‌ها.....
۳۹۰.....	۳- الف: مقالات.....
۳۹۵.....	۴- الف: پایان‌نامه‌ها و جزوه‌ها.....
۳۹۶.....	۵- الف: سایت‌ها و خبرگزاری‌ها.....
۳۹۶.....	۶- الف: قوانین و مقررات و اسناد اجرایی.....
۳۹۹.....	ب: منابع غیر پارسی.....